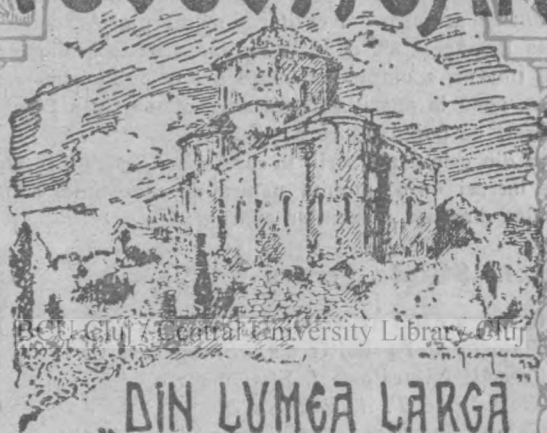

CUNOSTINTE FOLOSITOARE

BCU Cluj Central University Library Cluj

„DIN LUMEA LARGĂ”

JUD. TURDA-ARIEȘ

DE

ION MUREȘANU

Profesor la liceul „Regele Ferdinand” Turda.

ABONAȚI-VĂ

LA

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE”

Singura publicație de popularizare a științei este biblioteca „Cunoștințe Folositoare”, ce apare săptămânal, sub conducerea *D-lui I. Simionescu*, profesor universitar și membru al Academiei Române.

„Cartea Românească”, dând la lumină această bibliotecă scrisă pe înțelesul tuturor, a umplut un mare gol în publicistica noastră atât de lipsită, până la apariția bibliotecii „Cunoștințe Folositoare” de orice lucrări de popularizare a științei.

Fiecare din cele patru serii, în care apar „Cunoștințe Folositoare” cuprinde lucrări cu o anumită natură de cunoștințe, după cum se poate vedea din lista numerelor apărute:

Seria A. „Știința pentru toți”.

- No. 1. Cum era omul primitiv de *I. Simionescu*.
- „ 2. Viața omului primitiv de *I. Simionescu*.
- „ 3. Cazurile naturale de *I. Simionescu*.
- „ 4. Albinele de *T. A. Bădărău*.
- „ 5. Diabetul, îngrășarea, gălbănirea de *Dr. Căhănescu*.
- „ 6. Raze vizibile și invizibile de *C. V. Gheorghiu*.
- „ 7. Viața microbilor de *Dr. I. Gheorghiu*.
- „ 8. Furunclele de *T. A. Bădărău*.
- „ 9. Viața plantelor de *I. Simionescu*.
- „ 10-11. Pasteur de *C. Motaș*.
- „ 12. Soarele și luna de *I. Simionescu*.
- „ 13. Telefonul fără fir de *Tr. Lalescu*.
- „ 14. Porumbelul Mesagerul de *V. Sadoveanu*.
- „ 15. Planeta Marte de *Ion Pașa*.
- „ 16. Dela Omer la Einstein de *General Sc. Panaitescu*.
- „ 17. Cum vedem de *Dr. I. Glăvan*.
- „ 18. Razele X. de *Al. Cișman*.
- „ 19. Omul dela Cucuteni de *I. Simionescu*.
- „ 20. Protozoarele de *I. Leșci*.
- „ 21. Fulgerul și trăsnetul de *C. G. Brădețeanu*.
- „ 22. Nebuloasele gazoase de *M. E. Heroveanu*.

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGĂ

222161

PE VALEA ARIEȘULUI

DE

ION MUREȘEANU

Profesor la Liceul «Regele Ferdinand» Turda.

CAP. I.

PĂMÂNTUL

Așezare. Județul, pe pământul căruia au răsunat atâtea cântece de vitejie și de jale, unde s'au plămădit atâtea visuri ale neamului românesc de dincoace de Carpați, unde a fost omorât mișelește și zace cinstitul trup al celui dintâtu făuritor — deși pentru o clipă numai — a României întregite, este județul Turda-Arieș.

Se află în tovărășia altor șapte județe, frați de suferințe în năzuința de a scutura jugul asupritorilor de pe vremuri. De câte ori se auzea glasul tulnicelor din Munții Apuseni și se aprindeau pe dealuri focurile, cari vesteau restrîștea, alergau Românii înspre creerii munților, grupându-se cu mic și mare în jurul lui Horea la 1878, sau a lui Iancu „craiu munților“ la 1848, spre a aduce cu o clipă mai repede mântuirea neamului, a iobagilor, streini și asupriți pe pământul strămoșesc.

Bunii și credincioșii vecini ai județului Turda-Arieș sunt: la nord județul Cojocna, la sud Hunedoara, Alba-Inferioară și Târnava Mică, la est Mureș-Turda, iar la vest Arad și Bihor.

Bibl. Univ. Cluj.

Nr. 576 1925

Străbunii noștri, Daci și Romani, cunoșteau aproape întreg județul, afară de Câmpie. Din sânul lor s'au scos — încă pe timpurile lor — multime mare de bogății minerale de tot soiul, iar la Turda, — unde dușmanii neamului ne-au repus pe întâiul Domn al tuturor Românilor, crezând că omorând un om omoară un drept, care cel mult putea să întârzie — Romanii aveau un punct strategic foarte însemnat „Po-taissa“, sediul „Legiunei V-a Macedonică“.

Intindere. Județul Turda Arieș are o întindere de 3369.58 km. p.; stă aproape de cele mai mari județe ale României.

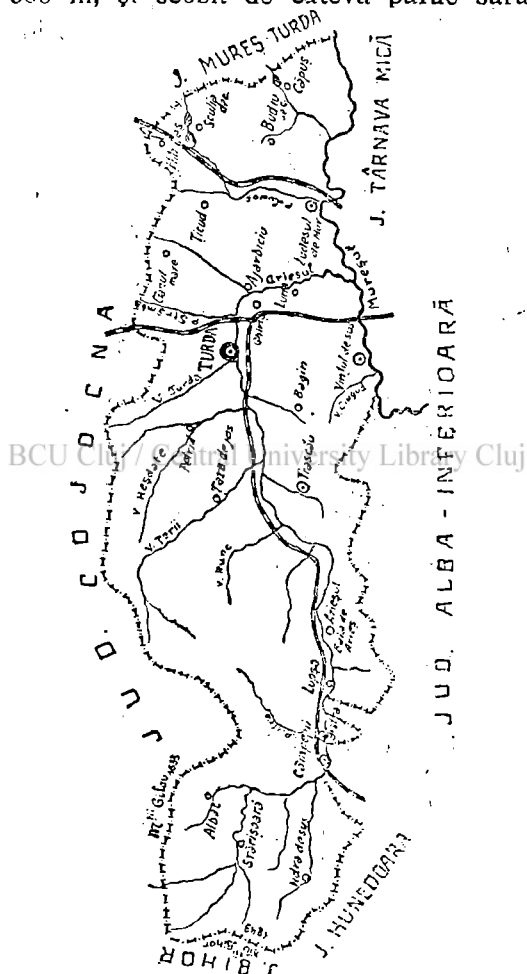
Are o formă cam bizară, lungită dela est la vest, așa că distanța Căpuș-Biharia, în linie aeriană, este cam 145 km.

Dela Turda până la Vidra de sus, călătorul face, pe Valea Arieșului, o cale de 98 km., iar până la Scărișoara 103 km. Spre est, la Câmpie, nici o comună nu se află la o depărtare mai mare de 50—60 km. de capitala județului.

. Cauza întinderii ciudate este configurația geografică și împărțirea în așa fel, încât muntele și Câmpia să se poată — între hotarele județului ajuta reciproc. Moșii de la Albac, Scărișoara, Vidre, Neagra, Secătură, etc., coboară la „Țară“ — cum zic ei — cu căruțe încărcate de cercuri, ciubăre și donițe și le vând câmpeanului, pentru grâu sau păpușoiu, cu care se întorc la nevastă și la copiii lor. Așa au umblat în trecut, așa umblă azi și astfel vor umbla și de aci înainte, fiindu-le astfel alcătuit pământul pe care-l stăpânesc. Cântecul: „A plecat moțul la țară cu cercuri și cu ciubară“, va trăi încă timp îndelungat.

Înfățișarea pământului. Pământul se prezintă felurit. Spre est dela Arieș și pârâul Turului

se întinde partea din Câmpia Transilvaniei, un podiș cu dealuri care nu întrec înălțimea de 500 m, și scobit de câteva pârae sărăcă-

cioase, cari își dau puținul lor obol Mureșului și Arieșului. Dealurile dau Câmpiei aspectul u-

nei mări sbuciumate, ale cărei valuri, au înghețat deodată, pe cari se alintă azi — în bătaia vânturilor — bogăția grânelor și a păpușoiului, iar pădurile, rari — numai ici și colo — apar ca niște insule în largul mării.¹⁾

Pe malul drept al Arieșului, dela Cornești, satul unde scapă din strâmtoarea munților, până la comuna Vaidasiș unde-și află liniștea în apa Mureșului se află un șes — adevărat grâнар al județului — care desparte dealurile Câmpiei și a celor care formează avangardele Munților Apuseni. Partea acestui șes între Ghireș și Turda este „Pratul lui Traian“ unde sângele dac și roman a curs șiroaie pentru stăpânirea acestui colț de țară, din a căror jertfă răsare poporul românesc.

Dela Turda spre vest, pe mai bine de jumătate din teritoriul județului, se întind Munții Apuseni; dealurile Turzii, destul de înalte, se reazemă pe marginea lor.

Sunt cei mai frumoși și mai interesați munți, care stăpânesc țara Motilor, îmbrăcați cu păduri de stejar, fag și brad, au poeni și vârfuluri acoperite cu pășuni bogate, dar și stânci pleșuve, peșteri, chei, căderi de apă și o mulțime de frumuseți naturale. Dacă ar avea grai, toată stânca ne-ar povesti minunile de vifete și faptele mari, săvârșite de fiii acestor munți, în luptel lor pentru libertate și dreptate.

Culmile lor nu ajung nici pe departe înălțimea Carpaților, dar în schimb rivalizează în frumuseți naturale nu numai cu ei, ci cu ori care munte din Europa.

Munții cari aparțin județului Turda-Arieș, — în mare — se pot împărți în următoarele grupuri :

1) Vezi *I. Popu-Câmpeanu*. Câmpia Transilvaniei. Cunoștințe folositoare, Seria-C, No. 17.

a) *Munții Bihorului*, la hotarul de apus al județului, culminând în vârfurile *Curcubeia* 1849 m., *Piatra grăitoare* 1659 m., și *Găina* 1486 m., înălțată în punctul de întâlnire a județelor: Turda-Arieș, Arad și Hunedoara. Pe creștetul Găinei stă crucea comemorativă a lui Avram Iancu „Craii Munților”, ridicată la 1 Septembrie 1924 în prezența MM. LL. Regele și Regina tuturor Românilor și a tot ce are neamul românesc mai select, ca prinos pentru jertfele aduse de eroul național pe altarul neamului.

Munții Bihorului ofer o multime de peisaje fără pereche.¹⁾ În valea Arieșului mic, la gura pârâului Slatinei, stă ca un fel de minune a naturii, un deal cu coastele numai melci petrificate (Acteonella gigantea) mărturiile cretacului, iar în față e o cascadă, formată din apa unui pârâu, care cade cu mare șgomot de pe un podiș, peste un perete de stâncă de 20 m.; apa conținând mare cantitate de bicarbonat de calciu, la cădere se depun figuri și forme de toată frumuseța.

Tot în sinul acestor munți se ascunde „Peștera de ghiată” dela Scărișoara (în valea Arieșului mare), la înălțime de 1200 m., având după o calculație aproximativă o afunzime de 200 m. Dacă se aruncă o piatră în abis, abia după 14 secunde se aude sunetul, care se preface într’o detunătură puternică.

b) *Munții Gilăului*, cuprinși între izvoarele Someșelor și valea Arieșului, unde se poate bine observa însăși baza munților, formată dintr’un sămbure de granit înconjurat de sisturi cristaline, de roci mezozoice calcaroase, cărora colții vremii le-au dat o înfățișare foarte frumoasă.

1) Vezi *M. David*. Munții Apuseni. Cunoștințe folositoare, Seria C. No. 3.

De culmea munților stau vârfuri puternice ca: *Balomireasa* 1633 m., și *Muntele mare* 1829 m. Iarg plaiu predominant de alte două piscuri a-nume: *Neteda* și *Duboaia*. Munții, mare parte sunt frumos îmbrăcați cu codri seculari de brad și fag învârstați cu poeni fermecătoare. De la Sălcina până la Valea Jerii, munții se țin încă în măreția lor, iar de aci spre N.-E., culmile lor devin din ce în ce mai scunde, abia atingând înălțimi de 800 m., treninându-se în pragurile din spatele Turzii, tăiate de cele două chei vestite: Cheia Turzii și a Turului.

c) *Munții Trascăului* cuprind porțiunea din sudul Arieșului, culminând în vârful *Cioara* (1440 m.), *Muntele Bedeleului* (1230 m.) și *Piatra secuilor* (1130 m.). Munții sunt în întregime formați din calcare, cari dau o mulțime de tablouri romantice cu peșteri, chei, riuri subțirare și o altă sumedenie variată de fenomene carstice, — pe cari numai munții calcaroși le poate oferi. Așa sunt peșterile cu stalagmite și stalagmite dela Bedeleu și Runc, isvoarele periodice dela Posaga de jos, valea subterană și cascada dela Ponar, cheile dela Vălișoara, Runc, Turda și Tur, toate de o minunăție fără seamăn.

Apele curgătoare. În părțile muntoase județul dispune de o puternică rețea hidrografică; mai sărac în ape este spre câmpie.

Arieșul sau *Aurarul* este râul propriu al județului, căci în el își are isvoarele și-l străbate în lung până ce se varsă în Mureș. E alcătuit din două brațe principale — *Arieșul Mic* și *Arieșul Mare*. Cel dintâi vine dinspre Vidra de sus, unde a văzut lumina zilei Craiul Munților, Avram Iancu, iar al doilea, mai bogat în ape, sosește dinspre Lăpuș, Gârda, Scărișoara, trecând pela Albac, patria marelui erou Horea.

Cele două brațe ale lui, după ce adună o

mulțime de pârae — se împreună la o distanță de 4½ km. NV dela Câmpeni, iar de aci, formând un singur râu — curge spre est până la Sălcuia, apoi spre NE până în dreptul Turzii, de aci din nou spre est până la Agârbiciu și în fine luându-și cursul spre SE după o cale — mare parte sbuciumată — de 150 km., în preajma comunei Vaidasig, se varsă în Mureș. Până la Turda, Arieșul are caracterul unui râu violent de munte, a unui copil sburdalnic, iar de aci în jos — scăpat de truda depusă în tăierea munților cari i-au aținut calea — devine mai domol, mai cuminte, căci căderea până la vărsare, abia trece de 4 m. Liniștindu-se și cumișându-se începe o operă de clădire construind în dreapta lui — în fața Turzii — o terasă împodobită cu o mică pădure, „Pădurea lui Mihai“.

Pe această terasă, însemnat printr-o simplă cruce de lemn este mormântul care închide moaștele Voevodului Mihai, căruia după mai bine de trei veacuri, jertfa celor 800.000 i-a dat deplină odihnă, făurind țara așa cum a dorit-o El.

În Arieș se varsă în total 58 de afluenți, mari și mici, dintre cari mulți seacă vara.

În vremuri secetoase debitul de apă este mic, dar când plouă sau la topirea zăpezilor sunt o adevărată pacoste prin bolovanii ce-i rostogolesc, periclitând chiar și linia ferată Turda-Câmpeni. Râurile Heșdate și Tur, cari formează două chei de toată frumusețea — în masivul care separă Arieșul de munții Trascăului — se varsă tot la stânga lui, cel dintâi la satul Cornești, iar cel de al doilea la Turda. Din Câmpie vine *Strâmbul* care curge prin valea Florilor și *R. Ceanului* (Horgoșa), care se varsă în dreptul comunei Agârbiciu.

Pe țărmul drept Arieșul este mai sărac în

afluenți, șuvițe sărăcicioase de ape, cari se scurg cu deosebire din munții Trăscăului.

E știut de toată lumea că Arieșul are fluturași de aur, prin nisipul din albie. S'ar crede poate că, locuitorii din preajma lui sunt bogați, având aur destul. Spălarea aurului se obișnuia, e dreptul, în vremurile mai de demult, cu deosebire între comunele Câmpeni și Sălciuc unde se află și azi în mai mare cantitate. Căutarea aurului azi se practică foarte rar, căci cere trudă multă, iar în schimb câștigul este puținel.

Mureșul spală partea sudică a județului dela satul Sânmărgghita, până la Decea.

Lacurile. Dealungul văilor din Câmpia Transilvaniei, aparținătoare județului, se află înșirate mai multe lacuri mărunte și anume: la Ticud Zan, Șeulia și Căpuș. Lacurile Câmpiei, cele mai multe, sunt formate din apele de ploaie. Dată fiind impermeabilitatea solului argilos, se adună în părțile mai joase ale văilor, dând naștere lacurilor și bălților — pline pe de margini cu stufărie.

Două lacuri frumoase și bogate în pește sunt și acelea dela Cârcedea și Sând, cel dințai dela Turda spre sud, iar al doilea spre vest.

Spre nord de orașul Turda, chiar în apropierea lui, se află cinci lacuri sărate, cari își au origina în metoda veche de a exploata sarea. De aci scoteau Romanii sarea necesară, săpând dinspre suprafață gropi în formă de pânii, cari când se strâmtau și nu se mai puteau lucra, erau părăsite și se începea exploatarea într'alt loc. Acestea umplându-se de apă au dat naștere lacurilor sărate. Sunt date sigure, că unul, „Durgău“, încă la 1683 se lucra. Azi le întrebuințează populația pentru scăldat, începând de prin Aprilie până toamna târziu.

CAP. II.

POPULAȚIA

Numărul locuitorilor. Județul Turda-Arieș — după datele mai noi — numără 180.899 suflete, dintre cari 133.750 *români*, 42.225 *maghiari*, 341 *nemți*, 277 *evrei*, iar 189 alte neamuri. Locuiesc pe km. p. aproape 54 suflete.

Românii se află în toate comunele județului, afară de coloniile de ceangăi înființate în timpul erei maghiare, pentru împestrirea și maghiarizarea elementului românesc din Câmpie. Locuiesc în 99 de localități numai români curați, iar în 38 amestecați cu unguri. Cele mai românești ținuturi sunt: „Câmpia” și Tara moților.

Ungurii formează cu deosebire populația orașelor și a coloniilor, înființate între anii 1901—1904 de ministrul unguresc Daranyi. Așa s’au infiltrat ceangăii în hotarul Ludoșului de Mureș pe 2300 jugăre, la Grind Cristur pe 1400 jug., iar la Tritiuri pe 1600 jug., toate comune pe Câmpie. Unguri curați locuiesc numai în 4 comune.

Nemții fac parte din populația orășenească ocupându-se cu comerțul și industria.

Evreii sunt mai cu deosebire în Câmpie; rar sat care nu-și are evreul său. Dețin aproape tot negoțul multor sate și al orașelor. La munte satele sunt lipsite de acești oaspeți, iar negoțul îl fac românii.

Câteva familii de *țigani* are aproape fiecare sat afară de munte. Ei dau lăutarii satelor.

Religiunea. Românii aparțin religiei ortodoxe și gr. catolică. Locuitorii din partea muntoasă sunt în majoritate ortodocși, iar gr. catolici sunt cu deosebire pe Câmpie și vatra Arieșului. Orto-

doxii numără 58.848 suflete, gr. cat. 74.591, iar 311 aparțin sectelor încuibate în diferitele părți ale județului. Românii ortodocși aparțin episcopiei Clujului și Feleacului, iar cei greco-catolici mitropoliei Blajului.

Ungurii aparțin confesiunilor rom. catolică, reformată și unitară, iar nemții sunt rom.-cat. și luterani.

Multe sate românești sunt încă lipsite de preoți. Biserica ortodoxă are 11, iar cea gr. cat. 19 parohii fără pastor sufletesc, ceea ce împinge mult la câștigarea sufletelor pe seama diferitelor secte, streine de neamul nostru.

Starea culturală. În privința culturală populația românească a județului lasă încă mult de dorit. Timpurile vitrege din era ungurească și lipsa de școale destule cu limba de propunere românească, a contribuit mult la starea culturală înapoiată a poporului nostru. Școalele românești erau închise din diferite motive, unele chiar ridicole; acelaș edificiu — închis ca necorespunzător — în cele mai multe cazuri se închiria de către stat, și se deschidea ca școală de stat cu limba de propunere maghiară, fără a ține seamă de limba maternă a elevilor.

La munte fiind satele împrăștiate mergeau la școală numai cei din apropierea ei, iar partea cea mai mare rămânea fără leacă de carte, așa că numărul analfabeților din județ este încă și azi peste 50%.

În anul școlar 1918/19 erau în județul întreg 169 școale primare, cu 218 învățători, dintre cari 123 minoritari și numai 95 români, la o populație românească de mai bine de 70%.

Școale superioare români nu aveau niciuna. Cei mai cu stare își trimeteau copiii la școalele din Blai, Brad și Sibiu iar o parte la liceul sau școlile civile ungurești din Turda, sau la școala civilă ungurească din Abrud.

Conducătorii naturali ai poporului — preoții — și învățătorimea — au avut pururea înaintea ochilor dezvoltarea simțământului religios, moral și național, grație cărora poporul dispune de cinste, omenie, bunătate, cu un cuvânt de o cultură sufletească prețioasă.

Dela înfăptuirea României mari, înaintarea culturală a poporului nostru face progrese zi de zi. Azi județul are 153 școli de stat cu limba de predare românească și 31 cu limba ungurească în total cu 200 de învățători, iar 25 de școli confesionale cu 37 învățători. Numărul copiilor români obligați este de 23.446, dintre care — durere — au cercetat școlile numai 7196.

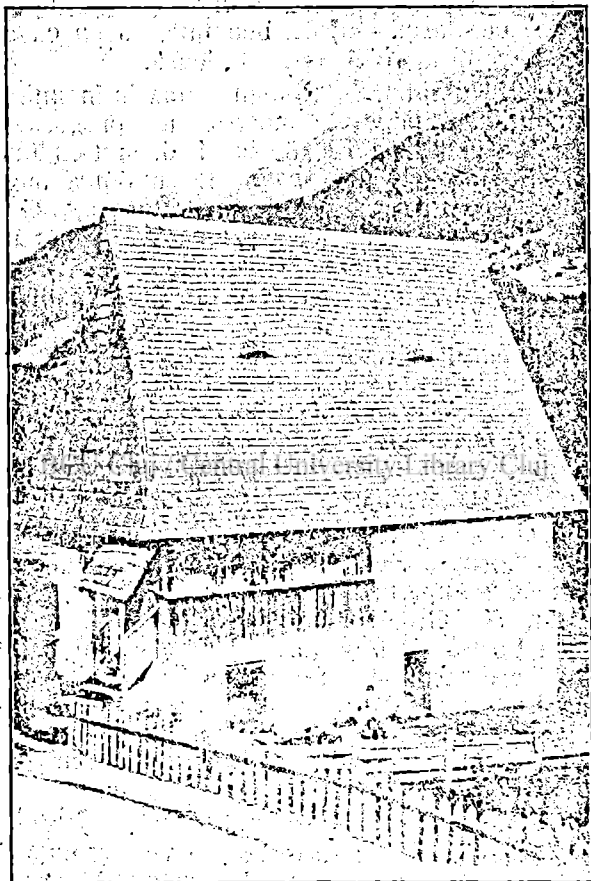
Numărul mare al elevilor care nu cercetează școala îl dă în locul întâi muntele și în al doilea Câmpia. Sunt pe cale a se înființa mai multe școli și căminuri în diferite crânguri și pe hotar, ca astfel în timpul iernii, elevii să poată fi ocrotiți la școală.

Azi copiii județului au la îndemână mai multe școli supraprimare, pe care le împopulează an de an tot mai mult. Liceul din Turda are peste 500 elevi români, mare parte fii din județ. La Câmpeni se află un gimnaziu de băieți, la Turda unul de fete, iar la Baia-de-Arieș și la Ludoșul-de-Mureș școli civile de băieți. În Turda se mai află școală de agricultură, horticultură și meserii, iar la Ludoșul-de-Mureș o școală de contabilitate. Sunt proiectate noi școli de meserii la Câmpeni, Lupșa și Ludoș.

Școlile de meserii ce se vor înființa la munte, vor aduce mare folos cu deosebire moșilor, iar cele de agricultură și horticultură poporului din restul județului.

Cu toată vitregia timpului cari l'a ținut încătușat din punct de vedere cultural, județul

Turda-Arieș poate să se mândrească și cu câțiva oameni mari și vrednici ai neamului românesc.

Casa în care s'a născut «Avram Iancu»
(Vidra de sus).

Horia Ursu Nicola, conducătorul țăranilor iobagi dela 1784, a fost moș din Albac.

Avram Iancu „Craiuul munților“, vede lumina zilei la Vidra de sus.

Tribunul Nicolae Corcheș, eroul dela Fântânele, s'a născut la Câmpeni.

Alexandru Papiu Ilarian, fost ministru, profesor la Universitatea din Iași, conducător al revoluției dela 1848 și renumit istoric, e originar din Budiul de Câmpie.

Petru Maior, vestit istoric, s'a născut în Căpușul de Câmpie.

Ion Micu Moldovan, fost membru al Academiei române, s'a născut în satul Moldovenești.

Dr. Ion Rațiu, luptătorul înflăcărat pentru drepturile poporului românesc, s'a născut în Turda.

Silvestru Moldovan, întemeetorul ziarului „Foaia Poporului“ din Sibiu, fost director și redactor al „Tribunei“, „Gazeta Transilvaniei“ și „Telegraful Român“, autorul singurei descrieri a Ardealului, s'a născut în comuna Agârbiciu.

Portul locuitorilor din județ este așa de diferit după regiune, încât foarte cu greu se poate descrie. Moții poartă iarna căciule, iar vara pălării mici rotunde, care cu cât ne coborâm pe Arieș în jos spre „Mocani“ vedem că se poartă tot mai mari, tot mai late. Cămeșile scurte, cusute simplu cu ață albă la guler și pe piept, se poartă vârate în cioarecii albi de lână, ti-viți cu postav negru sau albastru pe cusături.

Peste cămașă se poartă pieptar, care se încheie subsuoară, împodobit cu flori mai ales pe piept. Peste aceasta îmbracă un vestmânt de pânură albă, sură sau albastră, iar vara unul de pânză, numit mânecar. În picioare poartă opinci fără gurguii, iar tinerii și cisme sau bocanci.

Femeile poartă pe cap năfrâmi cumpărate

dela negustori; cele mai bătrâne, invelitori albe de casă. Cămașa cu guler cusut cu arniciu roșu sau albastru, are mâneci largi strânse laolaltă pe din jos de cot. Peste cămașă, pieptare scurte îmbumbate dinainte și împodobite cu flori; peste ele cojoc sau tundră (o haină lungă) de pănură albă cu clini. Poartă cătrinte frumos înflorite și o șurță de altă culoare. Încălțăminte e tot opinci ca și la bărbați, iarna poartă un fel de ciorapi de pănură până din sus de genunchi. Femeile tinere poartă în sărbători cisme și ghete.

E semnificativ că pe când moțul e conservativ în toate — portul — mai ales la femei — se corcește tot mai mult.

Locuitorii dintre Valea Jerii, Arieș și Valea Turului poartă pălării mici sufocate în sus, cămeși scurte cu multe cusături, cioareci de lână tiviti cu negru, pieptare împodobite cu piele roșie, o scurteică de pănură sau flanelă și tundră de pănură sură sau albă, iar în picioare cei mai bătrâni opinci, tinerii cisme sau bocanci. Femeile se îmbracă dela negustori, au un port tare corcit; fac chiar și lux.

Românii din satele: Moldovenеști, Rachiș, Bagin, Chiend, Cornești-Mischiu și Sânmihaiu nu se mai cunosc dintre unguri. Poartă haine negre cu cisme sau ghete, chiar și gulere și cravată. Joacă polce, valsuri, etc. Asemenea femeile, haine de stofă și ghete, un fel de semi-doamne.

În celelalte sate de pe valea Arieșului afară de Cristiș, Poiana, Turda-Ghiriș, Agârbiciu și Sâncraiu—unde hainele sunt prea pe ungurește croite — portul este mai românesc, frumos. Se poartă pe lângă celelalte „tundrele“ de pănură sură cusute frumos cu ață albă de lână, sau se pune pe cline postav de diferite culori.

Se poartă și opinci, cu gurguii și frumos îngurzite (cusute cu curea).

Câmpenii poartă vara pălării de pae sau de

Port de la Munte
(Valea Jerli, Runc, Ocoliş și Arieş până la Câmpeni).

păr, de diferite lățimi, iar iarna căciuli de miel. Cămăși albe cu cusături pe la încheieturile laților și pumnișori; unii se încing cu șerpar (curea). Peste cămașă poartă piețar cusut cu flori și o scurteică de pănură sau flanelă, sură, neagră sau albastră. Cioarecii sunt de lână albă, în picioare peste săptămână poartă opinci, iar Duminicile și 'n sărbători cismie sau bocanci. Toți poartă țindră cu aceleași cusături, dar de culoare diferită, albă, sură sau neagră.

Femeile, partea cea mai mare, se îmbracă din țârg (șatră). Rar mai vezi câte-o bătrână cu hainele de lână țesute de ea sau cu catrință; ba începe să dispară și țipecul — „ciupag“ — care se face din încrețirea cămășei pe piept cu arniciu roșu sau albastru.

Fetele încep să poarte în sărbători cărințe. Modelul este adus din satele din jurul Săliștei, sunt însă corcice cu modele de pe Câmpie.

Ocupațiunea. Ocupația locuitorilor este legată de regiunea unde-și duc traiul. În munți moșii și mocanii cresc vite cornute, oi și practică pe o scară întinsă lucrarea, sau mai bine zis fasonarea lemnului; o bună parte lucrează în minele de aur, argint, fier și în carierele de piatră.

Locuitorii din partea estică a munților, cari cad în carstul județului, cresc vite, dar cu deosebire oi multe și capre. Se mai ocupă și cu agricultura, lemnăritul, bășitul, fabricarea mangalului, pomăritul, iar în Jara de jos și sus și cu olăritul, practicat mai mult de unguri.

La est, în „Câmpie“ și valea Arieșului se cultivă tot felul de cereale, cari cu deosebire în Câmpie sunt de multe ori de o calitate slabuță, fiindcă locul nu se cultivă rațional. Prosperează în mai multe locuri via îngrijită destul

de bine, iar locuitorii de pe șesul Arieșului sunt buni cultivatori de zarzavaturi.

Pe pășunate, cari azi nu lipsesc aproape nici

Port de pe valea Arieșului
(Com. Agârbic).

într'un sat, se cresc vite cornute și cai, iar pe
îmașuri pasc turme multe de oi și porci.

Industria și comerțul sunt încă în mâna asupritorilor noștri de ieri, și erau îngrădite până în timpurile mai noi, așa încât românul nici nu le putea practica. Azi se înmulțesc zi de zi și industriașii și comercianții români, dând a-salt orașului și târgușoarelor streine încă.

Igiena lasă de dorit în ce privește curățenia caselor și a corpului însuși. Casele scunde, umede, și în multe cazuri foarte necurate, sunt cuiburi de infecție. Tărâmul, unde nu sunt ape curgătoare lă îndemână — cu deosebire pe Câmpie — se scaldă rar, iar copiii sunt asemenea neîngrijiți: se poate spune că se pure mai mare preț pe curățenia și hrana purcelului, sau a vițelului, decât pe a copiilor. De aici și cazuri multe mortale între ei.

Între locutorii dela munte face mari ravagii siphilis-ul, pentru profilaxia căruia s'au și practicat și sunt pe cale de a lua ființă trei ambulatorii policlinice, la Albac, Baia de Arieș și Jara de jos.

Pe Câmpie bântue mai mult malaria.

Alcoolismul este o plagă a populației din întreg județul. Un exemplu va face lumină adevărată. În județ există azi 642 cârciumi și întreprinderi comerciale, cari vând și băuturi. În cele 9 luni din urmă ale anului 1923 Administrația financiară din Turda a încasat o taxă de consum de 10 milioane 776 mii lei.

Fiecare comună are două sau trei cârciumi, pe când învățătorii abia unul în fiecare sat. Se bea mai mult vinars (țuică tare).

Împărțirea administrativă. Pentru a face o administrație mai bună și mai ușoară, județul este împărțit în 6 plăși, în frunte cu câte un prim-pretor, șii anume, 3 plăși de munte ;

Pl. Jara-de-jos cu 1 com. urb. (Jara) și 23 rur. cu 20.125 loc.

Pl. Baia-de-Arieș cuprinde 23 com. rur., cu 23.369 loc.

Pl. Câmpeni are 1 com. urb. (Câmpeni) și 10 rur., cu 36.352 loc.

Și alte trei de Câmpie ;

Pl. Vințul-de-jos cu 19 com. rurale și 22.369 locuitori.

Pl. Ludoșul de Mureș cuprinde 29 com. rur. cu 39.869 loc.

Pl. Turda cu un oraș și 35 com. rur., cu 38.745 loc.

Sate și orașe. Județul Turda-Arieș cuprinde un oraș (Turda), două comune urbane (Jara de jos și Câmpeni) și 138 comune rurale, dintre cari 99 sunt curat românești, 38 mixte, iar 4 cu populație curat ungurească. Total 141.

Satele de munte sunt așezate cele mai multe pe valea Arieșului, Jerii și a Trăscăului, și se observă aproape peste tot două tipuri de așezarea lor. Întâiul tip de sate sunt acele care au străzi aproape regulate. Dar cu timpul — fiind teritoriul redus — populația a început să zidească și pe clinele munților din apropierea comunei, căutând cu deosebire locurile de față. Așa sunt toate comunele dela Burn până la Câmpeni.

Al doilea tip se observă în ținuturile, unde văile sunt foarte strimte, friguroase și deci impropriei așezării omenești. Aici locuitorii ies pe podișurile înalte uneori până la 1400 m, zidindu-și locuințele împrăștiate, așa că un sat se întinde pe mai multe zeci de km. p.

Pe văile strâmte și lungi, unde e ceva mai larg, vezi așezată numai biserica, școala și autoritățile administrative. Așa e : Vidrele, Secătura, Neagra, Albacul și Scărișoara.

Casele sunt făcute din lemn cioplit de brad sau fag cu ferestri mici și acoperite cu șindriță. Cele mai noi au de obicei trei încăperi, a-

nume: o tindă la intrare, din care intră într-o parte în camera de locuit, iar în cealaltă în cămară, unde se păstrează diferite alimente, cereale, haine, etc.

Casele vechi au de regulă o tindă și o odae, multe au numai o odae și cămară. Acoperișele, atât ale caselor, cât și a celorlalte edificii sunt țuguiate, înalte și drepte.

La țară, în plășile Turda și Vințul de jos, casele se fac din bârne, zid sau pământ bătut (năglag), cu mai multe încăperi — de regulă o odae dinainte, una dindărăt cu cămară, și în mijloc tinda. Sunt văruite frumos, alb, și acoperite cu țiglă, șindrile, trestie sau pae. Ferestrele sunt mai mărișoare și împodobite cu flori. Aproape lângă fiecare casă (mai ales unde sunt fete mari) se cultivă și câte o grădiniță cu flori.

În Câmpie (Plasa Ludoș și o parte din Plasa Turda) satele sunt așezate de obicei tot în regiunea văilor. Sunt rari și respirate; au case mici cu acoperiș de trestie, rogoz, papură sau paie. Sunt văruite, dar cu ferestre mititele. Se edifică din lemn sau năglag, (argilă amestecată cu paie), cari sunt foarte nesănătoase, așa că mare parte a țăranilor din câmpie — la bătrânețe — suferă de reumatism.

Localitățile mai însemnate ale județului sunt:

Turda, pe malul drept al Arieșului cu 18.464 locuitori, dintre cari 6.944 români. Capitala județului, centrul cultural, economic și industrial. A fost și este unul dintre cele mai șoviniste orașe ungurești. Aici s'au ținut mai multe diete, aducând legi contra Românilor, între cari și faimoasa „Unia trium nationum“.

În Turda s'a ales la 1847 de către sinodul bisericeii ortodoxe marele arhiepiscop Andrei Baron de Șaguna.

Goarnele vitejei armate române au trezit

Turda la realitate la 22 Decembrie 1918. De atunci orașul își schimbă fața zi de zi. Situat în mijlocul unei mări de români, an de an streinii pierd terenul și revine celor în drept.

Ludoșul de Mureș, pe malul drept al Mureșului, are 4739 locuitori dintre cari numai 1480 români, restul unguri și evrei, cari dețin întreg comerțul acestui colț de Câmpie, cu deosebire comerțul de cereale.

Câmpeni cu 3200 locuitori, dintre cari 2880 români. Comună drăguță de munte, așezată pe malul stâng al Arieșului, centrul comercial al Moșilor și fost centru de operații al armatei de iobagi a lui Iancu. E așezat la răspântia a 3 căi principale. Una duce spre Abrud, Zlatna, Alba-Iulia, una pe Arieș în jos spre Bistra-Lupșa, iar a treia pe Arieș în sus până la poalele Bihariei.

Vințul de sus cu 2085 locuitori în majoritate unguri, așezat lângă Mureș. Sediul plășei Vinț.

Baia de Arieș, 1052 locuitori, mai mulți streini. Regiune climaterică. Sediul plășei, așezată pe malul drept al Arieșului.

Trăscău cu 1600 locuitori, puțini români. Trăscăenii sunt de origină nemți colonizați, azi maghiarizați. E situat la estul munților apuseni.

CAF III.

BOGAȚIILE

Agricultura. Județul Turda-Arieș dispune de 336.041 ha. de pământ productiv, iar neproductive, care cad cu deosebire în carsul munților, sunt 15.153 ha. Pământul de arat cuprinde numai 113.518 ha.

Locuitorii dela șesuri și din câmpie se ocupă aproape exclusiv numai cu agricultura și cultivă cu deosebire cereale ca grâu, secară, orz, ovăz și păpușoiu; cei din ținuturile muntoase numai grâu de primăvară, doar în văile mai largi, mai deschise, cultivă și puțin păpușoiu.

Sub stăpânirea maghiară mare parte a pământului era încă în mâna grofilor și a baronilor unguri. Moșiile mici, date după 1848 — la slobozenie — atâta s'au divizat între urmași, încât erau așa de fărâmițite, că nu le mai ajungeau. Mulți lucrau pe moșii domnești cu dijmă, ajunși într'o a doua iobăgie, iar o parte însemnată au intrat în brazda domnilor, ca muncitori cu ziua sau cu ruptul (acordul). Statul român, prin reforma agrară, a mai împărțit țăranilor din județ 60.582 ha. pământ de arat, așa că azi fiecare lucrează în brazda lui.

Solul arabil este peste tot destul de bogat în materii hrănitore, pământul slabit e grijit și îngrășat — cu deosebire — prin gunoie.

Cel mai productiv pământ se află în vatra Mureșului și a Arieșului.

Pământul Câmpiei încă este destul de roditor, fiind acoperit de un strat gros de pământ negru și loess; mai sărac pentru agricultură, este cel din ținuturile muntoase, scaldat de apele de ploaie și zăpadă.

Pământul în general se lucrează destul de bine, cu unelte economice moderne, însă fără mașini. Rar se mai găsește în lungul și latul județului econom, care să mai are cu plug de lemn. Adevărat că nu se face o cultură rațională, nici intensă, dar cu timpul prin tovărășii și prin lumina ce se răspândește la sate, va ajunge și țăranul nostru ca prin energie puțină — ajutat de mașini și minte mai luminată — să producă mai mult și bun.

Pășunile. O bogăție de neprețuit sunt pășunile pentru poporul nostru agricultor. Satele cari sunt lipsite de pășunat, au înțotat în neagră sărăcie, neavând unde-și crește vițișoarele pentru lucrarea pământului. Cel mai mult și mai bun loc de pășune este la munte, unde se cresc și cele mai multe vite cornute, oi, cai și capre. La Câmpie încă, fiecare comună, azi își are pășunatul propriu.

Pășunatele de regulă sunt comune, fiecare își are dreptul său limitat de vite la pășune, dar niciodată nu se poate împărți — dovedindu-se în trecut că se răsbună amar.

Pășunatele se îngrijesc de satul întreg. Locurile spălate de ape (torente) se împăduresc; de multe ori pășunatele mai slabe se și gu-noiesc.

Fânețe. Regiunea muntoasă a județului este foarte bogată în fânețe. Fânețele se cosesc numai o singură dată, și dau fânul cu care țaranul își ierneză vițișoarele.

Județul dispune de circa 65.297 ha. de fânaț, iar reforma agrară, pe lângă fânețele vechi, a mai împărțit țaranilor 5755 ha.

Intr'un timp, sub regimul maghiar, începuse să scază fânețele și pășunile — cu deosebire la Câmpie — prin împăduriri impuse chiar și proprietății particulare ori prin comasări, unde proprietarii având moșia într'o tablă, se susțineau prin plante furagere.

Stuhării. Câmpia cuprinsă în județul Turda-Arieș dispune de o suprafață de 849 ha. stuhării, trestie, rogoz și papură, cari cresc cu deosebire pe lângă mlaștinele și lacurile din valea Căpușului și a Ludușului. Țaranii întrebuințază plantele acestea la acoperirea edifi-

ciilor, iar papura la diferite împletituri. Stuhăriile ocrotesc, ca într'o pădure, o mulțime de paseri acvatice.

Grădini. Rar gospodar, care să nu aibă pe lângă casă și o grădină, mai mică la munte, și chiar mărișoară la țară. Partea cea mai mare a grădinelor sunt în dosul caselor, iar la ferestrele dinspre uliță o grădiniță plantată cu flori. La munte, în grădini se cultivă de regulă pomi, pe câmpie mai mult păpușoiu.

Alevărate grădini de zarzavaturi se găsesc numai în vatra Mureșului și a Arlesului. Sunt înfrădite cu gard de nuele sau scânduri, iar la câmpie cele mai multe cu șanț și gard viu de liționi (*Lycium barbarum*) sau salcâmi.

Pomi. În județ pretutindenea, afară de Câmpie, se cultivă mulți pomi. În părțile muntoase se cultivă cu deosebire pruni și nuci, iar în celelalte aproape tot felul de pomi. Mai săracă în pomi este Câmpia. Când merg prin sate carele încărcate cu poame, nu încap femeile și copiii cu măsurile de grâu sau păpușoiu, pentru schimb. Cele mai bogate regiuni cu pomi sunt în plasa Turda, Vințul de sus, Jara de jos și Baia de Aries.

Fructele de obicei se vând crude, dar de curând au început să le și usuce (corobete). Din prune se fierbe lițar (marmeladă) și mai ales multă țuică.

Vii ocupă o suprafață de circa 1368 ha. Vița de vie înainte cu vre-o 30—40 de ani era mult mai bine reprezentată decât azi. Pustiite în mare parte de filoxeră, abia în timpul din urmă s'au replantat cele mai multe. Țăranul conservativ din firea lui, numai după ce a văzut rezultatul din viile domnilor a început să-și planteze via din nou cu vițe americane altoite.

Cele mai multe și vestite vii sunt în vatra Mureșului și Arieșului, mai puține sunt pe Câmpie.

Sunt vestite viile din Turda, Agârbiciu, Cristur, Urca, Hădărău și Vințul de sus. E interesant țăranul nostru producător de vin, care toamna, când e must, sau după ce fierbe, își vinde tot viul. Ori își reține numai foarte puțin pentru casă, iar el cumpără țuica și o bea peste tot anul.

Păduri. O parte însemnată a județului este acoperită cu păduri, care formează o adevărată bogăție a locuitorilor dela munte — unde nu au loc de arat.

În județ este acoperit cu pădure un teritoriu de 96.681 ha., dintre care stejarul stăpânește 16.780 ha., fagul 42.634 ha., iar coniferele (rășinoasele) 36.981 ha.

Când județul gemea sub jug strein, pădurile erau mare parte în stăpânirea Statului, a grofilor și a baronilor unguri. Numai bietul moț și mocan ar putea ști spune câte pedepse a plătit, câtă temniță și bătăi a suferit în munții lui, unde era desmoștenit. Nu avea un lemn al lui, nu putea să-și pască vita în muntele lui.

Statul român a împărțit locuitorilor de la munte 54.000 jug. cat. de pădure, cari se vor exploata prin cooperative sătești, unde ei vor pune capitalul și vor da tot ei, cei mai mulți, și brațe muncitoare.

Cea mai săracă regiune în păduri este Câmpia. Sunt rare pădurile pe acolo, din cauza solului argilos și plin de săruri, iar care dăinuiesc pe culmile câtorva dealuri, sunt amărâte și apar numai ca niște grădini cu pomi. Cele mai multe sunt de salcâmi (acăt), cărora solul le priește mai bine.

...Câmpeanul își transportă lemnul de foc din păduri mari, iar vara fierb și cu gunoii de vite uscat.

Cresterea vitelor. Se poate privi ca o îndeletnicire de căpetenie a locuitorilor. Având pășunat și fânaș destul, populația dispune azi de un stoc de 74.700 vite cornute și 5896 cai.

La munte se țin vite cornute și cai așa numiți „mocănești“, mici de stat dar în putere. Boii și vacile sunt de culoare albă sau roșiațică, răbdurii și totdeauna în carne bună. Vacile se folosesc numai pentru lapte.

La țară se cresc vite cornute mari, cu coarne lungi de rasă ungurească, asemenea și cai mai mari, dar nu așa de robuști ca cei mocănești. Se folosesc la jug atât boii cât și vacile.

Vitele trimese primăvara la pășune stau acolo ziua și noaptea, afară de vacile cu lapte.

Oile mai răspândite sunt cele țigăi. Se cresc atât la munte cât și la țară. Ele aduc țaranului cel mai mare folos atât prin lână, din care femeia țese diferitele vestminte și scorțuri, cât și prin laptele lor din care se scot o mulțime de brânzeturi. Cel mai bun și mai gustos caș se prepară pe Câmpic. La munte brânza este seacă fără pic de unt, căci îl alege înain de a strânge cașul, și astfel brânza lor nu este căutată.

Turmele de oi — la țară — stau aproape tot anul la pășune pe iamașuri în turme de câte 200—300; la fete se scot chiar și iarna când e zăpadă. Populația județului dispune de 263 mii 409 oi

Capre se cresc cu deosebire în carstul munților, cele mai multe pe valea Jerii. Capra este vaca săracului. Face pagube când apucă în pădurile tinere. În județ sunt cam 7300 capre.

Porci. Și cel mai sărac om ține la casă și un porc. Rasa cea mai răspândită este „mangalița“

care dă multă grăsime. La munte porcii se îngrașă și cu ghindă și jir; la țară numai cu cereale și cartofi. Numărul porcilor este de 31.500.

Oamenii mai săraci din Câmpie țin și *asini*, cari se îndestulesc cu puțin; numărul este de 430.

Vitele ierneză în grajduri bine încheiate ca să nu sufere de frig. Țăranul le hrănește și le îngrijește bine aproape ca și pe copiii săi, și le vorbește și desăcurdă cu drag, știindu-le tovarăse prețioase în agonisirea pâinei de toate zilele.

Albinăritul în județ este destul de dezvoltat încă din timpurile vechi. Fânetele și poenile presărate cu o mulțime de floricele ofer un teren vast stupăritului. La Câmpie floarea salcâmului dă o miere delicioasă. În județ sunt 21.391 stupi, dintre cari 7047 în știubee sistematice iar restul în coșnițe vechi. S'a înfiripat o societate a stupărilor cu sediul Turda, unde se țin și cursuri de stupărit, cu deosebire pentru țărani.

Bogățiile subsolului. Pământul județului ascunde în sânul său o mulțime mare de bogății, pe cari oamenii, cu multă trudă, le scot la lumina zilei.

Aur și Argint se află la Baia de Arieș, Lupșa și Șasa-Vința, dar azi se scoate puțin. În munții dela Baia de Arieș se află și *silvanit*.

În timpurile nu prea îndepărtate Baia era un centru aurifer însemnat. În locul zuzătelui de șteampuri și a petrecerilor de odinioară a bășilor, azi pe străzile Băii de Arieș s'a lăsat liniștea și tăcerea.

În masivele calcaroase din jurul Trăscăului se află *limonită* și *hematită*, cari conțin 42% fier. Odinioară se lucra aici, și erau vestite a-

ceste mine de fier. Se contează a se mai găsi încă 400.000 tone de material.

În hotarul comunei Zaul de Câmpie s'au aflat zăcăminte de *gazuri naturale*, neexploatate încă.

Sarea. O bogăție a subsolului acestui județ este și sarea. În nordul orașului Turda,—în păturile terțiare se găsesc straturi puternice de sare. Până azi se cunoaște o grosime de 300 m. Se exploata și pe timpul romanilor. Azi se lucrează cu personal puțin și numai pentru trebuințele județului și a fabricii de sodă „Solvay“. Producția anuală este cam 400 vagoane sare de comerț și 1500—2000 vagoane sare industrială:

Gipsul. Dela orașul Turda spre vest, între Aries și Val'a Turului, pe teritoriul comunelor Mischiu și Sând, în contact cu păturile de sare, se află mine de albastru foarte curat, din care se fabrică ipsos de calitate fină; în comuna Mischiu se ține un curs de cioplit în albastru, care trece ca o secție a școlii de meserii din Turda.

Calcar se află în foarte multe locuri. Sistematic se exploatează în hotarul Sândului unde se lucrează cu aer comprimat. Se expediază la fabrica de ciment din Turda.

Cariere de piatră de zidit sau pavat străzile, sunt o multime. Cea mai vestită este cariera de granit dela Băișoara, plasa Jara de jos.

Băi se află numai la Turda și anume: 5 lacuri cu apă sărată, în aer liber și „Băile minei“ așezate într'un ținut frumuseț cam 2 km. spre est dela oraș, situat pe un teren de 37 jug., la o înălțime de 358 m. Clima aici e foarte potrivită, având aerul saturat pururea de soare: lacul fiind închis între dealuri, este cu totul ferit de vânturi.

Băile sunt bune cu deosebire celor cari suferă de reumatism.

Regiuni climatice. Cine călătorește cu trenul pe vaica Arieșului spre Câmpeni nu-și poate închipui o regiune mai frumoasă și mai sănătoasă, decât cea dintre Baia de Arieș și Câmpeni. Coastele munților sunt acoperite cu păduri de brad și fag până jos, iar unde lemnul lipsește este poiana împodobită cu flori frumoase.

Mai cercetate sunt numai comunele Baia de Arieș și Câmpeni.

Ferit de lume, numai între brazi, se află lozul la Albac și Scărișoara.

Industria. Industria județului, grație conductei de gaz metan, care vine de la Sermășel, — de la înfățișarea României întregite cu deosebire — a luat avânt puternic.

La Turda se afla înainte de unire Fabrica de ciment S. A., azi cu o producție zilnică de 70—80 vagoane și un personal de 400—500 oameni.

Fabrica de sodă uzinele „Solvay” S. A., cu o producție zilnică de 15—20 vagoane și un personal între 300—400 oameni.

Fabrica de bere S. A. cu un personal de 80 oameni, producție anuală de 2000—2500 hl.

Fabrica de ipsos S. A. produce zilnic 4—5 vagoane, are 60 lucrători.

După unire s'au mai construit o fabrică de piele care lucrează cu 70—80 oameni. Fabrică de ceramică, var, parchet, ciocolată și o fabrică de sticlă S. A., cu o producție zilnică de 2—3 vagoane și lucrează cu 500—600 oameni.

În comuna Sânmihaiu se află o fabrică de spirt.

La Ghiriș, tot multumită gazului metan, s'au înființat: o fabrică de cue și sârmă, cea mai mare și mai modernă în România, cu capital

pur românesc. Produce zilnic 5 vagoane; și are 700—800 muncitori; apoi fabrică de nasturi, țiglă, cărămidă și sunt pe cale de a se înființa încă o mulțime, fiind comuna chiar în calea gazului metan și având teren disponibil pentru construcții.

Fabricile noi au capital în mare parte românesc, iar cele vechi, în parte naționalizat.

Industria mică încă e reprezentată binisor, dar români sunt puțintei. Alt cum zi de zi apar firme noi românești atât în Turda cât și în cellalte centre ale județului.

Moșii dela isvoarele Arieșului fac ciubere, coife (donițe), șindrile, cercuri și fasonează lemnul, iar mai jos, mai aproape de țară, fac măturoae, greble, furci și alte unelte economice, cari se vând pe piață.

În jurul comunei Jara de jos se află un pământ foarte bun pentru fabricarea oalelor. Această meserie o practică numai ungerii. Oalele dela Jara sunt vestite.

Industria casnică este foarte dezvoltată. Femeile dela munte lucrează multă lână, iar la Câmpie lână și cânepă, din care își îmbracă toată casa. Dintr'o casă cu familie numeroasă, rar se scoate războiul de țesut. Femeile țes pânura de cioareci, scurteici și țundre, ele fac pânză pentru albituri și aleg covoare atâta de minunate încât îți fug ochii privindu-le. Un pat gătit de mireasă (hainele pe care le duce mirelui) este atât de frumos, de pitoresc, încât rămâi uimit de dexteritatea mâinilor și gustului românesc, în alegerea formelor și potrivirea culorilor.

Comerțul. Înainte de unire — la orașe mai ales — abia era câte un comerciant român. Azi încă pe încetul — căci le lipsește capitalul necesar — dar chiar și în orașul Turda s'au stre-

curat vre-o 15 firme adevărat românești, iar nu romanizate.

Comerțul de fapt — la orașe — nu stă în mâinile românului, ci îl face unгурul și evreul. La satele de munte îl fac românii, iar la câmpie, în cele mai multe, evreii.

Lipsa de capital grupează pe comercianții noștri în toyărășii și azi îi vezi chiar și pe piețe, adunând vite, porci, cereale, etc.

Târguri de săptămână bine cercetate se țin la Turda, Câmpeni, Baia de Arieș, Jara de jos, Vințul de sus, Ludoșul de Mureș și Ghiriș și în alte comune mai mari.

Sosele. Județul, cu excepția Câmpiei, dispune de șosele bune, pietruite, cu șanțuri și plantate cu pomi pe ambele părți. Cea mai lungă șosea este de 76 km. Turda-Câmpeni, care duce tot pe valea Arieșului. Tot dela Turda duce o șosea națională în direcția NV spre Cluj, alta în direcția S spre Vințul de jos-Aiud, iar o linie spre SE peste Ghiriș la Ludoșul de Mureș.

Linii ferate. Din cauza ținutului muntos sunt puține. Linia principală București-Oradea Mare trece prin județ pe o lungime de 52 km., peste Câmpia Turzii la Cluj. Dela Câmpia Turzii duce o linie laterală de 10 km., la Turda, iar dela Turda o linie îngustă spre Câmpeni-Abud, tot urcând pe valea Arieșului 82 km.

Din linia principală București-Oradea Mare se desface un ram la Feldioara-Războeni și duce spre Târgu Mureș, care prin județ merge numai până la Ludoșul de Mureș 20 km.

Toate liniile ferate din județ au o lungime de 204 km.

Cine nu-și cunoaște țara și neamul, trăește ca un orb între ai săi. Cine nu-și iubește țara și neamul, nu poate fi vrednic nici de iubirea altora. Avem o țară atât de mândră, încât dacă o cunoști cât de cât, nu poți să nu o iubești.

În biblioteca „*Cunoștințe folositoare*” au apărut, până acum, următoarele cărțuții cu descrierea unor părți din România :

M. David, Munții Apuseni.

I. Simionescu, Bucovina.

G. Năstase, Basarabia.

C. Brătescu, Dobrogea.

V. Harea, Româniile de peste Nistru.

I. Simionescu, Ardealul.

I. Popu-Câmpeanu, Câmpia Transilvaniei.

I. Simionescu, Moldova.

I. Georgescu, Româniile din Ungaria.

I. Mureșeanu, Județul Turda-Arieș.

G. Todică, În Țara Hațegului.

Seria B. „Sfaturi pentru gospodari”

- No. 1. Ingrijirea pasărilor de *C. S. Motaș*.
- „ 2. Despre tovărășii de *Preot C. Dron*.
- „ 3. Despre scarlatină de *Dr. I. Gheorghiu*.
- „ 4. Iivada din sămburi de *G. Gheorghiu*.
- „ 5. In jurul casei de *M. Lușescu*.
- „ 6. Casa de *I. Simionescu*.
- „ 7. Morcovul și alte legume de *P.*
- „ 8. Sifilisul de *Dr. E. Gheorghiu, Roziade*.
- „ 9. Temelul îmbunătățirii vitelor de *Th. Chițoi*.
- „ 10. Votul obștesc de *A. Gorovei*.
- „ 11. Creșterea porcilor de *A. Oescu*.
- „ 12. Viérnil de mătasa de *T. A. Bădărău*.
- „ 13. Ofiica sau tuberculoza de *Dr. E. Gheorghiu*.
- „ 14. Pelagra de *Prof. V. Babeș*.
- „ 15. Alegerea semințelor de *C. Lacrișianu*.
- „ 16. Creșterea pasărilor de *Prof. C. Motaș*.
- „ 17. Rătăcirile bolșeviste de *Maior I. Mihai*.
- „ 18. O stupină dintr-un rolu de *N. Nicolaescu*.
- „ 19. Cum se întemeiază o vie de *D. M. Cădere*.
- „ 20. Răsadnița și Plantele din răsad de *V. Sadoveanu*.
- „ 21. Lehuzia de *dr. E. Gheorghiu*.
- „ 22. Meșteșugul vopsitului cu buruien de *Art. Gorovei*.
- „ 23. Cum orbim de *I. Glăvan*.
- „ 24. Păstrarea cărnei de porc de *G. Gheorghiu*.
- „ 25. Calul de *Prof. E. Udrischi*.
- „ 26. Doctorul în casă de *Dr. O. Apostol*.
- „ 27. Cum trebuie să ne hrănim de *E. Severin*.
- „ 28. Lămurirea legii dărilor de *Iuliu Pascu*.
- „ 29. Beția de *Dr. Emil Gheorghiu*.
- „ 30. Lămurirea Constituției de *Artur Gorovei*.
- „ 31. Boale parazitare la animale, cari trec la om de *C. Motaș*.
- „ 32. Folosințe nesocotite în gospodărie de *I. Simionescu*.
- „ 33. Mama și copilul, de *Dr. Manicatide*.
- „ 34. Indrumări spre sănătate, de *Dr. Bordea*.
- „ 35. Despre hrană, de *Dr. Bordea*.
- „ 36. Omul și societatea de *Al. Giuglea*.
- „ 37. Punctătaria sătencei de *Maria Col. Dobrescu*.
- „ 38. Sfecla de zahăr de *C. Lacrișianu*.

Seria C. „Din lumea largă“.

- No. 1. Ucraina de *G. Năstase*.
„ 2. Cehoslovacia de *I. Simionescu*.
„ 3. Munții apuseni de *M. David*.
„ 4. Finlanda de *I. Simionescu*.
„ 5. Bucovina de *I. Simionescu*.
„ 6. Basarabia de *G. Năstase*.
„ 7. Dobrogea de *C. Brătescu*.
„ 8. În spre polul sud de *I. Simionescu*.
„ 9. Olanda de *Ap. D. Culea*.
„ 10. Viața în adâncul mărilor de *C. Moțaș*.
„ 11-12. A. Șaguna de *I. Lufaș*.
„ 13. Către Everest de *I. Simionescu*.
„ 14. Românii de peste Nistru de *V. Harea*.
„ 15. Ardealul de *I. Simionescu*.
„ 16. Lituania de *G. Năstase*.
„ 17. Câmpia Transilvaniei de *Ion Popu-Câmpianu*.
„ 18. Moldova de *I. Simionescu*.
„ 19. Românii din Ungaria de *I. Georgescu*.
„ 20. Jud. Târgu-Argeș de *I. Mureșeanu*.

Seria D. „Știință aplicată“.

- No. 1. Fabricarea săpunului de *A. Schorr*.
„ 2. Motorul Diesel de *Ing. Casetti*.
„ 3. Industria parfumului de *E. Severini*.
„ 4-5. Aerul lichid de *Ilie Matei*.
„ 6. Industria azotului de *L. Caton*.
„ 7-9. Locomotiva de *Ing. Casetti*.
„ 10. Aeroplanul de *Dr. F. Anastasiu*.

Fiecare număr cuprinde 32 pagini cu figuri; se vinde cu 3 lei.

Se pot face abonamente pentru 20 numere, trimițând 50 lei prin mandat poștal la Societatea „CARTEA ROMĂNEASCĂ” — București, Bulevardul Academiei, 3.

A apărut

CALENDARUL GOSPODARILOR

pe anul 1925

de I. SIMIONESCU

Cel mai răspândit calendar în mulțimea satelor, fiind potrivit scris pentru nevoile ei. Drept adaos sunt două frumoase tablouri. Să se ceară din vreme la «CARTEA ROMĂNEASCĂ», trimițând 15 lei.